

Τι πραγματικά συνέβη στην Ελλάδα

Και τι έρχεται μετά

Γράφει ο: Στάθης Ν. Καλύβας

Όταν το κόμμα της ριζοσπαστικής αριστεράς ΣΥΡΙΖΑ νίκησε στις πρόωρες εκλογές στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 2015, πολλοί παρατηρητές χαιρέτισαν την νίκη ως μια μεγάλη πρόκληση για την πολιτική της λιτότητας στην ευρωζώνη και την ηγεμονία της Γερμανίας στην Ευρώπη.

Ας πάμε γρήγορα προς τα εμπρός μερικούς μήνες: Μια έντονη διαπραγμάτευση πέντε μηνών οδήγησε σε μια δραματική στιγμή, με τις ελληνικές τράπεζες να κλείνουν, με ένα δημοψήφισμα-έκπληξη στο οποίο μια μεγάλη πλειοψηφία απέρριψε τη λιτότητα, και ένα Grexit φαινομενικά πιο κοντά από ποτέ. Και τότε, η κυβέρνηση στην Ελλάδα έκανε μια στροφή 180 μοιρών και αποδέχθηκε μια νέα συμφωνία διάσωσης, η οποία θα επεκτείνει την δημοσιονομική προσαρμογή και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που ήταν μέρος των προηγούμενων συμφωνιών και προβλέπει εκτεταμένη εποπτεία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το ΔΝΤ (με την προσθήκη τώρα και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας). Επιπλέον, το ελληνικό κοινοβούλιο ενέκρινε το πακέτο με μια άνευ προηγουμένου συντριπτική πλειοψηφία. Η απόφαση ελήφθη με αισθητή την απουσία κοινωνικής αναταραχής.

Το τελευταίο επεισόδιο αυτού του έπους είναι μια ακόμη αιφνιδιαστική εκλογή, για τις 20 Σεπτεμβρίου, μετά την παραίτηση του Έλληνα πρωθυπουργού και ηγέτη του ΣΥΡΙΖΑ, Αλέξη Τσίπρα.

Για να καταλάβουμε το γιατί και το πώς η κυβέρνηση αντέστρεψε την πορεία της και το τι θα συμβεί στη συνέχεια, αξίζει να επανεξετάσουμε τρεις κρίσιμες στιγμές: Όταν, τον Οκτώβριο του 2014 ο πρώην πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς απέτυχε να ανταποκριθεί στους όρους του δεύτερου πακέτου διάσωσης, όταν, τον Ιανουάριο του 2015, με αιφνιδιαστικές εκλογές προωθήθηκε στην εξουσία ο Τσίπρας, ένας νέος και αδοκίμαστος ριζοσπάστης αριστερός πολιτικός, ακολουθούμενος από μια μακρά διαπραγμάτευση ανάμεσα στην Ελλάδα και την ευρωζώνη και όταν, τον Ιούλιο του ίδιου έτους, ένα δημοψήφισμα στην Ελλάδα απείλησε να

ανατινάξει το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, αλλά αντ' αυτού οδήγησε στη συνθηκολόγηση του Τσίπρα.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΔΟΚΙΜΗΣ

Την 24^η Μαΐου του 2014, οι Έλληνες πήγαν στις κάλπες για να επιλέξουν τους εκπροσώπους τους στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο. Η ψηφοφορία θεωρήθηκε ως μια δοκιμασία για την κυβέρνηση συνασπισμού, αποτελούμενη από το κεντροδεξιό κόμμα της Νέας Δημοκρατίας και το κεντροαριστερό κόμμα ΠΑΣΟΚ, που είχε κυβερνήσει την Ελλάδα από το καλοκαίρι του 2012. Η κυβέρνηση, υπό τον πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά, απέτυχε. Ο συνασπισμός κέρδισε μόνο το 22,71% των ψήφων. Ο ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος, στις ευρωπαϊκές βουλευτικές εκλογές του 2009 είχε πάρει απλώς 4,16%, κέρδισε 26,58%. Το αποτέλεσμα σήμανε ότι ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν έτοιμος να έρθει στην εξουσία την επόμενη φορά που η Ελλάδα θα διεξήγαγε εθνικές εκλογές.

Η ήττα Σαμαρά αντανάκλασε την ευρέως διαδεδομένη δυσαρέσκεια όχι μόνο με την λιτότητα γενικά, αλλά και με έναν ευρέως μισητό φόρο ακίνητης περιουσίας, ειδικότερα. Το ποσοστό των ατόμων που έχουν δικό τους σπίτι στην Ελλάδα είναι υψηλότερο από ό, τι στις περισσότερες άλλες ευρωπαϊκές χώρες, και έτσι ο έκτακτος φόρος περιουσίας που πρωτοεπιβλήθηκε το 2011 αλλά έκτοτε μονιμοποιήθηκε, προκάλεσε μια μαζική αποστασία από τον πυρήνα των ψηφοφόρων της Νέας Δημοκρατίας. Ο Σαμαράς, ξαφνιασμένος από τις εκλογές, έκανε ανασχηματισμό του υπουργικού συμβουλίου του, αντικαθιστώντας διάφορους μεταρρυθμιστές υπουργούς του με πιο λαϊκιστές αλλά λιγότερο ικανούς. Η απόφαση αυτή θα γίνει μπούμερανγκ γι' αυτόν. Απέτυχε να κερδίσει την εύνοια του εκλογικού σώματος και προκάλεσε σημαντικό ερεθισμό σε πολλές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, καθώς σηματοδότησε ένα πρόωρο τέλος στη μεταρρυθμιστική κίνηση της κυβέρνησης.

Ο πανικός του Σαμαρά ήταν άκαιρος και με έναν άλλο τρόπο. Παρά την έλλειψη δημοφιλίας των οικονομικών πολιτικών του, αυτές είχαν αρχίσει να αποδίδουν καρπούς. Για πρώτη φορά από το 2009 η Ελλάδα αναπτυσσόταν και πάλι. Είχε επίσης, ενάντια σε όλες τις προσδοκίες, αξιοποιήσει με επιτυχία τις χρηματοπιστωτικές αγορές, με την έκδοση των πρώτων ομολόγων της μετά το περίφημο κούρεμα που είχε επιβληθεί σε ιδιώτες επενδυτές το 2011. Ακόμα καλύτερα, η Ελλάδα είχε δημιουργήσει ένα μικρό δημοσιονομικό πλεόνασμα (με φορολογικά έσοδα που υπερέβαιναν τις δημόσιες δαπάνες, εξαιρουμένων των τόκων του χρέους).

Το κοινό, βέβαια, ήταν ευλόγως ακόμα ανήσυχο. Έτσι, ο Σαμαράς αποφάσισε να βάλει ένα δεύτερο στοίχημα για να ξεμπλέξει την Ελλάδα από τους αυστηρούς όρους της τρόικας των πιστωτών της (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και ΔΝΤ) και αντι γι' αυτούς να στηριχθεί στις χρηματοπιστωτικές αγορές για την αναχρηματοδότηση του χρέους της χώρας. Αν μπορούσε να ισχυριστεί ότι ξεφορτώθηκε την τρόικα και την ενοχλητική συνεχή εποπτεία επί της ελληνικής οικονομίας, τότε θα μπορούσε να πάει πίσω στον λαό και να απαιτήσει μια νέα εντολή με εύλογες πιθανότητες επιτυχίας.

Προτού να μπορέσει να αποκοπεί πλήρως από την τρόικα, όμως, έπρεπε να ληφθεί η τελευταία δόση της διάσωσης ύψους 7,2 δισ. ευρώ (πάνω από 8 δισ. δολάρια). Το επόμενο έτος, η Ελλάδα αντιμετώπιζε αρκετές μεγάλες πληρωμές χρέους προς την ΕΚΤ και το ΔΝΤ, και ο Σαμαράς αμφέβαλε ότι θα μπορούσε να κερδίσει αρκετά χρήματα από τους ιδιώτες πιστωτές τόσο γρήγορα, ώστε να καλύψει την δαπάνη. Για να πάρει την τρίτη δόση, ωστόσο, η Ελλάδα χρειαζόταν να περάσει μια σημαντική αξιολόγηση από την τρόικα, κάτι που δεν ήταν εύκολο, λόγω των καθυστερημένων υποχρεώσεων, συμπεριλαμβανομένων των μεταρρυθμίσεων στη φορολογία, στις συντάξεις, στην εργασία, στις τράπεζες, καθώς και στις ρυθμίσεις, μεταξύ άλλων. Η ελληνική κυβέρνηση προσπάθησε να αποδείξει την προθυμία της να πετύχει τα βασικά και να κερδίσει την τρίτη δόση στη σύνοδο κορυφής του Νοεμβρίου. Αλλά οι συνομιλίες απέτυχαν [1]. Ο Σαμαράς στη συνέχεια πήγε στο Βερολίνο για βοήθεια, όπου αντιμετωπίστηκε ψυχρά από την καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ.

Γιατί η τρόικα και η Γερμανία δεν τον βοήθησαν; Υπήρχαν πολλοί λόγοι. Πρώτον, το τέχνασμα Σαμαρά ήταν βιαστικά προετοιμασμένο. Δεύτερον, η στροφή του μετά τις ευρωεκλογές, η απροθυμία του να εφαρμόσει τα μέτρα για τα οποία είχε ήδη συμφωνήσει, και μια σειρά από άλλες αποφάσεις (συμπεριλαμβανομένης της υποτιθέμενης παρέμβασής του στις ελληνικές φορολογικές Αρχές και την αναγκαστική αποχώρηση του διευθυντή του), είχαν πείσει την Τρόικα ότι η Ελλάδα προσπαθούσε να καθυστερήσει σημαντικές μεταρρυθμίσεις, ενώ προσπαθεί να ξεφύγει από τους ελέγχους της. Τρίτον, η Ευρωπαϊκή Ένωση ήξερε ότι η Ελλάδα επρόκειτο να διεξάγει μια κοινοβουλευτική ψηφοφορία για να εκλέξει νέο πρόεδρο, τον Φεβρουάριο. Αν η ψηφοφορία αποτύγχανε να καταλήξει σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα, ο απερχόμενος πρόεδρος θα έπρεπε να καλέσει σε έκτακτες εκλογές, τις οποίες, αξιωματούχοι της ΕΕ πίστευαν ότι [ο Σαμαράς] δεν θα κέρδιζε. Έτσι, η ευρωζώνη είδε τον Σαμαρά ως τελειωμένο. Τέταρτον, η τρόικα δεν αντιτίθετο σε μια νίκη του

ΣΥΡΙΖΑ. Παρά το ριζοσπαστικό μήνυμά του, το κόμμα φαινόταν να μην συνδέεται με κεκτημένα συμφέροντα και, ως εκ τούτου, ενδεχομένως να ήταν πιο ανοιχτό σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις.

Όταν η αποτυχία του Σαμαρά για να αποκτήσει την τελευταία δόση της διάσωσης έγινε γνωστή στο κοινό, οι τιμές των ελληνικών ομολόγων υποχώρησαν. Αυτό κατέστρεψε την τελευταία ελπίδα για την πολιτική επιβίωση του Σαμαρά -τη δυνατότητα να βασίζεται στις χρηματοπιστωτικές αγορές για τη χρηματοδότηση του χρέους στην Ελλάδα. Με λίγες προοπτικές, αποφάσισε να μεταφέρει τις επερχόμενες προεδρικές εκλογές που αναμένονταν για τον Φεβρουάριο, στον Δεκέμβριο. Η αντιπολίτευση σαμποτάρισε αποτελεσματικά τη διαδικασία καταψηφίζοντας τον υποψήφιο του Σαμαρά και αρνούμενη να προβάλλει έναν εναλλακτικό [πρόεδρο], πυροδοτώντας έτσι αιφνιδιαστικές εθνικές εκλογές για το τέλος του Ιανουαρίου.

Είναι αδύνατο να γνωρίζουμε αν ο Σαμαράς θα μπορούσε να επιτύχει ένα διαφορετικό αποτέλεσμα, αν είχε ακολουθήσει μια διαφορετική στρατηγική. Ωστόσο, τρία σημεία αξίζει να υπογραμμιστούν. Πρώτον, η Ελλάδα υποφέρει από ένα τρομερό πολιτικό ημερολόγιο, με πιθανές ευκαιρίες για νέες εκλογές να συμπίπτουν με κρίσιμες πολιτικές συγκυρίες, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες για οικονομική αβεβαιότητα. Αν ο Σαμαράς είχε την πολυτέλεια των δύο ακόμη χρόνων μπροστά του, θα μπορούσε να αποφύγει τη μοιραία στροφή της πολιτικής του. Δεύτερον, η Τρόικα αποδείχθηκε ότι είναι σκληρή εταίρος, πρόθυμη να θυσιάσει τους πολιτικούς συμμάχους της, όταν αμφιταλαντεύονται, και να αναλάβει το ρίσκο να προωθήσει ένα ριζοσπαστικό αριστερό κόμμα. Τρίτον, οι διακυμάνσεις του Σαμαρά μεταξύ της συμμόρφωσης, της μεταρρύθμισης, της εξέγερσης και του λαϊκισμού δεν κατάφερε να κερδίσει το κοινό. Ένας προσεκτικός ηγέτης της αντιπολίτευσης θα μπορούσε να μάθει από τα λάθη του Σαμαρά. Ο Τσίπρας δεν ήταν ένας τέτοιος αρχηγός.

ΠΡΟΩΡΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ

Στις πρόωρες εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ συγκέντρωσε το 36,3% των ψήφων. Ο Τσίπρας είχε κερδίσει [2] με την υπόσχεση ότι θα βάλει ένα τέλος στον οικονομικό πόνο: Η λιτότητα θα τελείωνε, μαζί με την μισητή τρόικα. Στην παρούσα συγκυρία, αντιμετώπισε την ακόλουθη επιλογή: Να κάνει γρήγορα μια κάπως βελτιωμένη συμφωνία που η τρόικα έμοιαζε να είναι πιθανό να του δώσει ως μέτρο καλής πίστης και στην συνέχεια

να επικεντρωθεί στην διακυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένης μιας ανανεωμένης προσοχής στα είδη των διοικητικών και κανονιστικών μεταρρυθμίσεων που θα μπορούσαν να έχουν αποκαταστήσει τη σταθερότητα και κρατήσει την ελληνική οικονομία σε ανοδική πορεία. Ή, θα μπορούσε να επιμείνει στη ριζοσπαστική ατζέντα κατά των μέτρων λιτότητας και να παλέψει μέχρι το τέλος: Μια εξαιρετικά επικίνδυνη στρατηγική. Το φινάλε θα μπορούσε να είναι είτε μια πολύ καλύτερη διαπραγμάτευση για την Ελλάδα ή το να αθετήσει τις υποχρεώσεις του χρέους της και να βγει από την ευρωζώνη. Στο τέλος, κατέληξε να ακολουθήσει μια τρίτη διαδρομή: Μια μεταστροφή μετά από μακρές και οικονομικά πολύ δαπανηρές διαπραγματεύσεις.

Οι διαπραγματεύσεις ήταν μακρές και περίπλοκες, και παρά την πρωτοφανή κάλυψη από τα ΜΜΕ και την προσοχή που τους έδωσαν, σε μεγάλο βαθμό ήταν αδιαφανείς. Κάλυψαν μια σειρά από ζητήματα, με την κατάσταση του χρέους να παίρνει το μεγαλύτερο μερίδιο της κάλυψης. Η βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους είναι ένα θέμα που ενδιαφέρει ιδιαίτερα, διότι, παρά το σημαντική κούρεμα το 2011, είχε εκραγεί, ενώ το ΑΕΠ της χώρας είχε συρρικνωθεί, φτάνοντας σε ονομαστική αξία σχεδόν στο 170% του ΑΕΠ μέχρι το 2015. Ωστόσο, ένα ακόμη κούρεμα του χρέους αποκλείστηκε γρήγορα από τους πιστωτές της Ελλάδας, γιατί θα έπρεπε να επιβληθεί στους φορολογούμενους των κρατών-μελών της ευρωζώνης. Όπως το έθεσε ο πρόεδρος του συντηρητικού Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, Manfred Weber [3], η μείωση του χρέους που επεδίωκε η Ελλάδα δεν θα έβλαπτε τους τραπεζίτες αλλά «τις νοσοκόμες στην Σλοβακία και τους δημόσιους υπάλληλους στην Φινλανδία».

Όταν κατέστη σαφές ότι ένα ξεκάθαρο κούρεμα του χρέους δεν ήταν στο τραπέζι, η ελληνική κυβέρνηση ήταν εκπληκτικά γρήγορη στο να αντιληφθεί το ζήτημα. Οι διαπραγματεύσεις κινήθηκαν γρήγορα σε μια σειρά από διαφορετικά ζητήματα, συμπεριλαμβανομένου του μεγέθους του πρωτογενούς πλεονάσματος που η τρόικα αναμένει να επιτύχει η Ελλάδα, των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αναμένει να εφαρμόσει [η χώρα] και των δημοσιονομικών μέτρων που απαιτείται να υιοθετηθούν, μέχρι το μέγεθος του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ) που θα επιβληθεί στα ελληνικά νησιά. Πολλά ήταν τα ζητήματα που συνδέονταν με την υποχρέωση της Ελλάδας να ολοκληρώσει το πρόγραμμα διάσωσης της, συμπεριλαμβανομένης μιας επανεξέτασης των επιδόσεων και της εκταμίευσης, εξαρτώμενης από την αξιολόγηση, της πολυαναμενόμενης τελευταίας δόσης,

την οποία η Ελλάδα χρειαζόταν απεγνωσμένα για να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του χρέους της προς το ΔΝΤ και την ΕΚΤ.

Στις 21 Φεβρουαρίου, αντιμετωπίζοντας έναν αυξανόμενο τραπεζικό πανικό και με τις διαπραγματεύσεις να μην καταλήγουν καθόλου σύντομα, η ελληνική κυβέρνηση συγκατένευσε σε μια παράταση τεσσάρων μηνών της συμφωνίας διάσωσης [4], κάτι που είχε διακηρύξει φλογερά ότι δεν θα αποδεχόταν ποτέ. Οι όροι της συμφωνίας αυτής περιλάμβαναν κυρίως αισθητικές αλλαγές: Ασαφή γλώσσα ότι η Ελλάδα θα τιμήσει τα χρέη της και θα διεξάγει σαρωτικές μεταρρυθμίσεις υπέρ της αγοράς. Αξιωματούχοι της ευρωζώνης υπαινίχθηκαν επίσης μελλοντική δημοσιονομική ευελιξία και μετονόμασαν την τρόικα ως «Τα Τρία Θεσμικά Όργανα», κάτι που επέτρεψε στην ελληνική κυβέρνηση να ισχυρίζεται ότι είχε απαλλαγεί από την Τρόικα. Το σχέδιο ήταν η Ελλάδα να ολοκληρώσει την εν αναμονή αξιολόγηση της συμφωνίας διάσωσης σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες και προϋποθέσεις, πριν εμπλακεί σε μια συζήτηση σχετικά με τις μελλοντικές ανάγκες της.

Ωστόσο, συμφωνώντας με την παράταση τεσσάρων μηνών, η Ελλάδα δεν πήρε καθόλου νέα χρήματα και επαναβεβαίωσε τις προϋποθέσεις για το παλιό χρέος. Είχε μείνει μόνη για να αντιμετωπίσει την πίεση του να πρέπει να πληρώσει μια σειρά κυλιόμενων πληρωμών χρέους προς το ΔΝΤ και την ΕΚΤ. Πολλοί παρατηρητές πίστευαν ότι ο Φεβρουάριος θα ήταν ένα σημείο καμπής. Ο Τσίπρας, σκέφτηκαν, θα πρέπει να ολοκληρώσει την στροφή του των 180 μοιρών και να έρθει σε πλήρη συμφωνία με τη μετονομασμένη τρόικα που ήθελε να αναιρέσει τα ριζοσπαστικά διαπιστευτήριά του. Γρήγορα έγινε φανερό ότι δεν είχε καμία τέτοια πρόθεση. Αντ' αυτού, ο ίδιος αρνήθηκε να αφήσει την Ελλάδα να αξιολογηθεί από το προσωπικό της τρόικας και κωλυσιεργούσε αποτελεσματικά.

Στο σημείο αυτό, βέβαια, η Ελλάδα δεν ήταν η μόνη πλευρά που αισθανόταν την πίεση. Η ευρωζώνη φοβόταν επίσης μια ελληνική χρεοκοπία, που θα μπορούσε να προκαλέσει μια «στιγμή Lehman» με άγνωστες, αλλά δυνητικά ολέθριες συνέπειες. Αυτός ο φόβος αποδείχθηκε ότι ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος της στρατηγικής της ελληνικής κυβέρνησης, την οποία έχει σχεδιάσει (ή τουλάχιστον εμπνευστεί) ο υπουργός Οικονομικών εκείνη την εποχή, Γιάννης Βαρουφάκης. Με λίγα λόγια, ο Βαρουφάκης προσπάθησε να φέρει την Ελλάδα όσο το δυνατόν πιο κοντά στην χρεοκοπία (ίσως ακόμη και στην χρεοκοπία εντός της ευρωζώνης, μια προοπτική που ήταν προκλητικά κοντά στο Grexit), έτσι ώστε να παράγει αρκετό πανικό στην αγορά για να αναγκάσει την ευρωζώνη να συνθηκολογήσει. Για την επίτευξη αυτού του

στόχου, έπρεπε να κερδίσει χρόνο, γεγονός που εξηγεί τις καιροσκοπικές του [5] τακτικές και τις ευφάνταστες προτάσεις του (συμπεριλαμβανομένης, κυρίως, της ιδέας της χρήσης ξένων τουριστών [6] στην Ελλάδα [ως φορέων συστημάτων βιντεοσκόπησης] προκειμένου να πιάσει φοροδιαφεύγοντες εμπόρους επ' αυτοφόρω).

Καμιά άλλη προσωπικότητα δεν συνοψίζει αυτή την περίοδο των ατέρμονων διαπραγματεύσεων, που σημαδεύτηκαν από μια ατέλειωτη σειρά συναντήσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, περισσότερο από ό, τι ο Βαρουφάκης [7]. Ένας επιδεικτικός ακαδημαϊκός ο οποίος είχε αποκτήσει κάποια φήμη μέσα από το blog του και τις δημόσιες εμφανίσεις του, όταν ξέσπασε η ελληνική κρίση, έγινε γρήγορα ο αγαπημένος των παγκόσμιων μέσων ενημέρωσης λόγω των αντισυμβατικών ενδυματολογικών επιλογών του και της αδιάκοπης και φανταχτερής δημόσιας παρουσίας του, η οποία περιελάμβανε τόσο απόκρυφες διακηρύξεις πολιτικής όσο και παράδοξες φωτογραφήσεις σε περιοδικά lifestyle [8].

Όταν άρχισαν οι διαπραγματεύσεις, υπήρξε πολλή συζήτηση μεταξύ των πολιτικών [στελεχών] του ΣΥΡΙΖΑ για τη δημιουργία ενός συνασπισμού εθνών-οφειλετών εντός της ευρωζώνης που θα συνασπιστούν για να απαιτήσουν χαλάρωση των αυστηρών δημοσιονομικών πολιτικών, επαναδιαπραγμάτευση του χρέους, και ίσως ακόμη και μια αμοιβαιοποίηση του χρέους και με τα 19 μέλη της ευρωζώνης. Υπήρξε σημαντική στήριξη για μια τέτοια κίνηση μεταξύ των αναδυόμενων κομμάτων κατά των μέτρων λιτότητας στην Ευρώπη, κυρίως από τους ραγδαία αναπτυσσόμενους Podemos στην Ισπανία. Η προοπτική αυτή, επίσης, γρήγορα κατέρρευσε καθώς τα άλλα κράτη-μέλη της ευρωζώνης ενώθηκαν εναντίον της. Αυτή η ομάδα περιελάμβανε την Γερμανία βέβαια, αλλά όχι μόνο. Η Γαλλία και η Ιταλία, που πίστευαν ότι είχαν πάρα πολλά να χάσουν αμφισβητώντας τη Γερμανία, εντάχθηκαν όπως επίσης μια ομάδα από μικρές αλλά υψηλής απόδοσης οικονομίες όπως η Ολλανδία, στην οποία δεν άρεσε η ιδέα να υποχωρήσει σε υποτιθέμενα ανεύθυνα έθνη. Αλλά [εντάχθηκαν] και μικρά και φτωχότερα μέλη, όπως τα κράτη της Βαλτικής, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, που είχαν ήδη εφαρμόσει με επιτυχία επώδυνα δημοσιονομικά μέτρα.

Πάνω απ' όλα, ο Βαρουφάκης αποδείχθηκε ότι είναι ένας κακός διαπραγματευτής. Η εγωκεντρική του (μερικοί θα έλεγαν ναρκισσιστική) προσωπικότητα, οι συγκεχυμένες και στομφώδεις δηλώσεις του (συμπεριλαμβανομένου του ισχυρισμού του [9] ότι μαγνητοφώνουσε όλες τις συνεδριάσεις του Eurogroup), η έλλειψη εμπειρίας του (ποτέ πριν δεν είχε δημόσια αξιώματα) και οι πολωτικές του τάσεις, αποξένωσαν γρήγορα τους

ομολόγους του και τους έστρεψαν εναντίον του - και κατ' επέκταση κατά της χώρας που εκπροσωπούσε. Τα πράγματα έγιναν οριακά κατά την διάρκεια της συνεδρίασης του Eurogroup στην Ρίγα στις 24 Απριλίου, όπου η απομόνωσή του δημοσιοποιήθηκε, αναγκάζοντας έτσι τον Τσίπρα να τον βάλει στην άκρη [10]. Αλλά η ζημιιά είχε γίνει και ήταν πλέον σαφές ότι η Ελλάδα δεν ήταν μόνο απέναντι στην Γερμανία, αλλά και στα 18 κράτη της ευρωζώνης.

Εν ολίγοις, οι διαπραγματεύσεις παρείχαν μια μοναδική προοπτική για την πολιτική δυναμική της ευρωζώνης: Αυτό που επικράτησε δεν ήταν μόνο η θέληση της Γερμανίας, αλλά και οι συγκλίνουσες προτιμήσεις των κρατών-μελών της. Με τη σειρά τους, οι προτιμήσεις αυτές διαμορφώθηκαν από τις συνασπιστικές δυναμικές της ευρωζώνης, καθώς και το πολιτικό στυλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που δίνει έμφαση σε μια αργή οικοδόμηση συναίνεσης και μια απέχθεια προς ριζοσπαστικές ρήξεις.

ΕΚΔΙΚΗΣΗ

Η ελληνική κυβέρνηση κατάφερε να μπερδέψει τους περισσότερους παρατηρητές τηρώντας το χρονοδιάγραμμα εξόφλησης του χρέους της μέχρι το τέλος του Ιουνίου. Το έπραξε συλλέγοντας κάθε διαθέσιμο απόθεμα σε μετρητά, ακόμα και στρεβλώνοντας τους κανόνες του ΔΝΤ στις αρχές Ιουνίου και αναβάλλοντας [11] τις καταβολές της μέχρι το τέλος του μήνα. Αλλά ο χρόνος πραγματικά εξαντλείτο.

Μέχρι τα μέσα Ιουνίου, ήταν όλο και πιο σαφές ότι η Ελλάδα είχε έλλειψη ρευστότητας και ότι θα αποτύγχανε να ανταποκριθεί στις δύο μεγάλες και κρίσιμες αποπληρωμές του χρέους της προς το ΔΝΤ και την ΕΚΤ τον Ιούλιο. Ως αποτέλεσμα, πολλοί παρατηρητές θεωρούσαν ότι η συμφωνία ήταν επικείμενη, με τον Τσίπρα να εκτελεί (τότε) την ευρέως αναμενόμενη στροφή του.

Στην συνέχεια, το βράδυ της 27^{ης} Ιουνίου, ο Τσίπρας επέστρεψε στην Αθήνα μετά από μια συνάντηση στις Βρυξέλλες με μια τεράστια έκπληξη [12] στις αποσκευές του: Ανακοίνωσε το δημοψήφισμα [13] που θα πραγματοποιείτο στις 5 Ιουλίου, λίγο περισσότερο από μια εβδομάδα μετά. Το ερώτημα που θα υποβαλλόταν στον ελληνικό λαό ήταν εάν θα εγκρίνει ή θα απορρίψει μια πρόταση που είχε προσφερθεί προς την ελληνική κυβέρνηση από την τρόικα (και που η τρόικα ισχυρίστηκε ότι την είχε αποσύρει).

Ξαφνικά, όλα ήταν στον αέρα. Τα παγκόσμια μέσα μαζικής ενημέρωσης περιέπεσαν σε παροξυσμό. Κανείς δεν ήξερε με βεβαιότητα πού αποσκοπούσε ο Τσίπρας. Ορισμένοι υποστήριζαν [7] ότι τόσο ο Τσίπρας όσο και ο Βαρουφάκης προκάλεσαν το δημοψήφισμα για να το χάσουν - δηλαδή, ήλπιζαν ότι οι Έλληνες θα ψηφίσουν «ναι» στις προτάσεις των πιστωτών. Με αυτό τον τρόπο, δεν θα είχαν το ηθικό και το πολιτικό κόστος μιας μεταστροφής. Αυτή η ερμηνεία, όμως, είναι διπλά αινιγματική. Κατ' αρχήν, οι πολιτικοί προτιμούν να κερδίζουν αντί να χάνουν, ακόμη και αν το κόστος της νίκης είναι υψηλό. (Στο κάτω-κάτω, ο Τσίπρας θα ήταν πολύ καλύτερα αν είχε επιλέξει να μην προκαλέσει πρόωρες εκλογές τον Ιανουάριο, και αντ' αυτού περίμενε στη γωνία, ενώ η κυβέρνηση Σαμαρά λάμβανε όλες τις δύσκολες αποφάσεις που ήταν αναγκαίες για την ολοκλήρωση της συμφωνίας διάσωσης το 2015). Δεύτερον, μετά από μερικές ημέρες δισταγμού, ο Τσίπρας δραστηριοποιήθηκε υπέρ του «όχι», μια πορεία δράσης που δύσκολα συμβιβάζεται με την άποψη ότι ήλπιζε κρυφά για ένα «ναι».

Όποια και αν ήταν τα κίνητρά του, η κατάσταση στην χώρα πήρε μια συγκεκριμένη στροφή προς το χειρότερο. Κατ' αρχάς, ένας τραπεζικός πανικός που ήδη λάμβανε χώρα εντάθηκε, προκαλώντας μια φυγή καταθέσεων που έφτασε μέχρι τα 40 δισεκατομμύρια ευρώ (πάνω από 45 δισεκατομμύρια δολάρια) και μείωσε τα αποθέματα των ελληνικών τραπεζών. Δεύτερον, με την παράταση του ελληνικού προγράμματος διάσωσης να πλησιάζει στο τέλος της και τις διαπραγματεύσεις ουσιαστικά σε αναμονή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η οποία κρατούσε τις ελληνικές τράπεζες ζωντανές, αποφάσισε ότι δεν μπορούσε πλέον να επεκτείνει την σανίδα σωτηρίας. Αντιμέτωποι με την προοπτική να εξαντληθούν οι τράπεζες από μετρητά, η ελληνική κυβέρνηση κήρυξε τραπεζική αργία και, στις 29 Ιουνίου, επέβαλε αυστηρούς ελέγχους κεφαλαίων [14], περιορίζοντας το ποσό των ρευστών διαθεσίμων για τα ελληνικά νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις, πνίγοντας ουσιαστικά την οικονομία. Στην συνέχεια, την 1^η Ιουλίου, αφού ζήτησε και απέτυχε να λάβει έκτακτη βοήθεια από την ευρωζώνη, η Ελλάδα δεν έκανε μια πληρωμή προς το ΔΝΤ ύψους 1,55 δισ. ευρώ (1.750.000.000 δολάρια) και έγινε η πρώτη αναπτυσσόμενη χώρα που αθέτησε [15] ένα δάνειο του ΔΝΤ. Αυτό ήγειρε την πιθανότητα ότι θα αθετούσε και το δάνειό της από την ΕΚΤ, του οποίου η δόση έπρεπε να πληρωθεί στις 20 Ιουλίου. Εάν η Ελλάδα πτώχευε, η ΕΚΤ δεν θα μπορούσε πλέον να στηρίζει τις τράπεζες της χώρας. Τελικά η κυβέρνηση θα χρειαζόταν να εκτυπώσει IOUs, προκειμένου να πληρώσει τους μισθούς και τις συντάξεις, και σε λίγο θα αναγκαζόταν να εκτυπώσει το δικό της νόμισμα, εγκαταλείποντας έτσι το ευρώ.

Για λίγες μέρες, φάνηκε σαν η Ελλάδα να ήταν έτοιμη να προτιμήσει την επιλογή του Grexit. Η εκστρατεία για το δημοψήφισμα ήταν άκρως πολωτική και ο Τσίπρας αποδείχθηκε έμπειρος στην ανάμειξη του προκλητικού εθνικισμού με τον αριστερό ριζοσπαστισμό, επιτιθέμενος στους πιστωτές της Ελλάδας με μια γλώσσα που θύμιζε πολιτικούς ηγέτες όπως ο Ούγκο Τσάβες. Γνωρίζουμε τώρα [16] ότι ο Βαρουφάκης δούλεψε παρασκηνιακά για να υλοποιήσει ένα σχέδιο που θα μπορούσε να παρακάμψει τις ελληνικές τράπεζες με την έκδοση IOUs σε ευρώ, εφαρμόζοντας ένα «κούρεμα» των ομολόγων που η Ελλάδα είχε εκδώσει υπέρ της ΕΚΤ το 2012, μειώνοντας μονομερώς το χρέος της Ελλάδας και παίρνοντας τον έλεγχο της Τράπεζας της Ελλάδος από την ΕΚΤ - κινήσεις που θα οδηγούσαν σε Grexit, εκτός εάν η ευρωζώνη συνθηκολογούσε. Ο Βαρουφάκης ήταν πεπεισμένος ότι μόνο κάνοντας δυνατό ένα Grexit θα μπορούσε η Ελλάδα να κερδίσει μια καλύτερη συμφωνία. Την ίδια στιγμή, όπως αποδείχθηκε αργότερα, η ριζοσπαστική πτέρυγα του ΣΥΡΙΖΑ σχεδίαζε [17] μόνη της να συλλάβει τον διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας της Ελλάδας, να αδειάσει τα θησαυροφυλάκιά της, και να κάνει έκκληση προς την Μόσχα για βοήθεια!

Στις 5 Ιουλίου, σε αυτή την φρενήρη ατμόσφαιρα, με τις τράπεζες κλειστές, η οικονομία παρέλυσε και με την ευρωζώνη να λέει στην Ελλάδα ότι το «όχι» θα ήταν μια ψήφος για Grexit, οι Έλληνες ψηφοφόροι εμφανίστηκαν συντριπτικά υπέρ του «όχι» (61,31% έναντι 38,69%). Στην πραγματικότητα, δεν ήταν με κανένα τρόπο μια ψηφοφορία για Grexit, επειδή ο Τσίπρας είχε πείσει τους Έλληνες ψηφοφόρους ότι αυτή η επιλογή ήταν σαφώς έξω από το τραπέζι. Αλλά σίγουρα έδωσε στην κυβέρνηση την εντολή να αναλάβει τολμηρές δράσεις. Όμως, τι είδους τολμηρές δράσεις ακριβώς; Προς έκπληξη των περισσότερων παρατηρητών, η πρώτη απόφαση του [Τσίπρα] μετά το δημοψήφισμα, την ίδια νύχτα της νίκης του, ήταν να απολύσει τον Βαρουφάκη.

Ο λόγος είναι ότι, τελικά, οι διεθνείς αγορές δεν είχαν πανικοβληθεί. Εκ των υστέρων, αυτό δεν θα έπρεπε να αποτελεί έκπληξη δεδομένου ότι, σε αντίθεση με το 2010, η κατάρρευση των ελληνικών ομολόγων δεν επηρέαζε τις τιμές των χρεών των άλλων εθνών-οφειλετών της ευρωζώνης. Σαφώς, οι αγορές θεώρησαν ότι η ανανεωμένη ελληνική κρίση ήταν ιδιοσυγκρασιακή αντί για συστημική. Ο Βαρουφάκης, επιπλέον, είχε υπολογίσει λάθος την αποφασιστικότητα της ευρωζώνης. Ακόμη και αν ένα Grexit απειλούσε την σταθερότητα του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος, η υποταγή στον ελληνικό εκβιασμό θα κατέστρεφε τα θεμέλια του ευρώ. Πράγματι, η ευρωζώνη όχι μόνο δεν υπέκυψε στην μπλόφα της Ελλάδας,

αλλά την διπλασίασε. Στην πρώτη ευρωπαϊκή σύνοδο κορυφής μετά το δημοψήφισμα, στην Ελλάδα δόθηκε ένα τελεσίγραφο [18]: Πάρτε την συμφωνία που είναι στο τραπέζι (η οποία, λόγω του κόστους που προκλήθηκε από το κλείσιμο των ελληνικών τραπεζών είχε γίνει πολύ πιο επώδυνη) ή φύγετε από την ευρωζώνη. Φαίνεται ότι ο Γερμανός υπουργός Οικονομικών Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, έφθασε στην συνάντηση έτοιμος [19] μέχρι και να δώσει στην Ελλάδα 50 δισεκατομμύρια ευρώ (56 δισεκατομμύρια \$), εάν η ελληνική κυβέρνηση επέλεγε να βγάλει την χώρα από την ευρωζώνη.

Αυτή την φορά, ο Τσίπρας αναδιπλώθηκε. Συνειδητοποίησε ότι η ευρωζώνη δεν θα υποχωρήσει. Το Grexit ήταν πιθανό να βλάψει την Ελλάδα πολύ περισσότερο από όσο την ευρωζώνη: Θα έφερνε οικονομικό χάος και κοινωνική αναταραχή σε μαζική κλίμακα στην Ελλάδα, οδηγώντας σε οικονομική κατάρρευση και η νέα δραχμή θα έχανε γρήγορα το μεγαλύτερο μέρος της αξίας της. Η Ελλάδα βασίζεται στις εισαγωγές τροφίμων, ενέργειας, και φαρμάκων. Ο τουρισμός, η «μηχανή παραγωγής μετρητών» της, απαιτεί σημαντικές εισροές ενέργειας σε συνδυασμό με κοινωνική ειρήνη. Τα πράγματα θα γίνονταν πολύ χειρότερα πριν βελτιωθούν, και ο Τσίπρας πιθανότατα δεν θα επιβίωνε πολιτικά στο μεταξύ. Και έτσι πήρε την συμφωνία που ήταν στο τραπέζι. Ο απολυθείς Βαρουφάκης στράφηκε εναντίον του Τσίπρα, κατηγορώντας [20] τον ότι είχε πάρει «μια απόφαση εκείνη τη νύχτα του δημοψηφίσματος ... να παραδοθεί στην Τρόικα». Αλλά η αλήθεια είναι ότι η μπλόφα του Βαρουφάκη έγινε με έναν τρόπο που δύσκολα θα μπορούσε να ήταν λιγότερο αμφιλεγόμενη και ότι η εναλλακτική λύση στην αποδοχή της συμφωνίας ήταν πολύ χειρότερη για την Ελλάδα.

ΝΕΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

Μετά την συνθηκολόγηση του Τσίπρα, τα πράγματα κινήθηκαν γρήγορα. Το νέο σχέδιο διάσωσης, που αποτελείται και από επώδυνα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και πολλές αναγκαίες και καθυστερημένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις (αλλά με χαμηλότερους στόχους πρωτογενούς πλεονάσματος που αντικατοπτρίζουν τη ζοφερή κατάσταση της οικονομίας) εγκρίθηκε γρήγορα από τη Βουλή των Ελλήνων με συντριπτική πλειοψηφία 222 σε σύνολο 300 ψήφων. Ήταν η υψηλότερη στήριξη που ένα τέτοιο σχέδιο είχε λάβει ποτέ, κάτι που είναι ειρωνικό, επειδή είναι επίσης το πιο οδυνηρό.

Συνολικά, αυτό ήταν μια αξιοσημείωτη εξέλιξη, και χτύπησε σκληρά τον ΣΥΡΙΖΑ. Το κόμμα γρήγορα χωρίστηκε στα δύο, με περισσότερο από το ένα τέταρτο των 149 βουλευτών του (συμπεριλαμβανομένου του Βαρουφάκη) να αρνείται να εγκρίνει το πακέτο διάσωσης και αναγκάζοντας έτσι τον Τσίπρα να στηριχθεί στα φιλοευρωπαϊκά κόμματα της αντιπολίτευσης για να περάσει την απαιτούμενη νομοθεσία μέσω του κοινοβουλίου. Τελικά, οι περισσότεροι από αυτούς τους αντάρτες αποχώρησαν από το κόμμα για να δημιουργήσουν μια νέα ριζοσπαστική ομάδα που ονομάζεται Λαϊκή Ενότητα, η οποία ενδύθηκε τον μανδύα του αγώνα κατά της λιτότητας με ρητή έμφαση στο Grexit.

Από την πλευρά του, ο Τσίπρας θα μπορούσε να σχηματίσει έναν νέο κυβερνητικό συνασπισμό με τα φιλοευρωπαϊκά κόμματα της αντιπολίτευσης ή να πάει σε νέες εκλογές και να εδραιώσει τον έλεγχό του στο ίδιο του το κόμμα που πλέον είχε εκκαθαριστεί από τους διαφωνούντες. Γρήγορα επέλεξε το τελευταίο και παραιτήθηκε [21] στις 20 Αυγούστου, προκαλώντας έτσι αιφνιδιαστικές εκλογές. Είχε τρεις λόγους για την επιλογή του.

Κατ' αρχάς, και παρά την άγρια μεταστροφή του, ο Τσίπρας ήταν σε θέση να σώσει αρχικά τη σημαντική δημοτικότητα του μεταξύ του ελληνικού εκλογικού σώματος. Υποστήριξε ότι οι οδυνηρά μακρές και επίπονες διαπραγματεύσεις στις οποίες προήδρευσε ήταν επαρκείς αποδείξεις ότι πάλεψε με νύχια και με δόντια για να πάρει μια καλύτερη συμφωνία για την χώρα και ότι η ήττα του ήταν λόγω της τεράστιας πίεσης που αντιμετώπισε και λόγω της διαφοράς ισχύος ανάμεσα στην Ελλάδα και την Γερμανία. «Μπορεί να με κατηγορούν για πολλά πράγματα», υποστήριξε [22], «ότι είχα ψευδαισθήσεις ότι αυτή η Ευρώπη μπορεί να νικηθεί, ότι η ισχύς αυτού που είναι σωστό μπορεί να νικήσει την δύναμη των τραπεζών και των χρημάτων. Αλλά δεν μπορείτε να με κατηγορήσετε ότι είπα ψέματα στον ελληνικό λαό». Ακολουθώντας αυτή τη λογική, το δημοψήφισμα ήταν μια ακόμη απόδειξη της δέσμευσής του στην ελληνική αιτία, κι όχι ένας δείκτης της διαπραγματευτικής ανικανότητάς του.

Δεύτερον, μετακινούμενος γρήγορα έκανε σχεδόν αδύνατο για την αντιπολίτευση και, το σημαντικότερο, τους αντάρτες του ΣΥΡΙΖΑ, να οργανωθούν έγκαιρα για τις εκλογές. Τέλος, και ίσως σημαντικότερο, υπολόγισε ότι ο πόνος από τις κακότεχνες διαπραγματεύσεις, τους ελέγχους κεφαλαίου, και από το νέο σχέδιο διάσωσης δεν θα γίνει αισθητός αρκετά νωρίς για να βλάψει την εκλογική τύχη του.

Ακόμα κι έτσι, ο πόνος θα είναι τεράστιος. Πριν έρθει ο Τσίπρας στην εξουσία, η Ελλάδα είχε μόλις αρχίσει να είναι σε θέση να αξιοποιεί τις διεθνείς αγορές ομολόγων και πάλι μετά από τέσσερα χρόνια, οι τράπεζες είχαν ρευστότητα, αφότου είχαν ανακεφαλαιοποιηθεί με υψηλό κόστος για τους Έλληνες φορολογούμενους, η ανεργία μειωνόταν και η χώρα αναπτυσσόταν ξανά. Κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2014 κατέγραψε 1,7% ανάπτυξη, ποσοστό σημαντικά υψηλότερο από το 0,9% που είναι ο μέσος όρος της ζώνης του ευρώ. Οι προβολές έδειχναν ότι θα μπορούσε να φθάσει στο 3% μέσα στο 2015. Φυσικά, η ελληνική οικονομία ήταν πολύ μακριά από το να έχει ξεφύγει από τα προβλήματα, αλλά αυτά τα επιτεύγματα ήταν το σημείο εκκίνησης. Τώρα η Ελλάδα είναι σε ύφεση, που αναμένεται να διαρκέσει για τουλάχιστον δύο ακόμη χρόνια και η απώλεια του ΑΕΠ φθάνει στο 4%. Η ανεργία είναι υψηλή και πάλι σημαντική. Ο Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών στην Ελλάδα (Purchasing Managers' Index, PMI), ο κύριος δείκτης του οικονομικού κλίματος και ένας εξαιρετικός δείκτης για την πρόβλεψη των μελλοντικών τάσεων του ΑΕΠ, βούτηξε σε βάθη που δεν έφθασε ποτέ πριν.

Όλα αυτά θα μπορούσαν να καλύψουν την διαφορά του ΣΥΡΙΖΑ πριν από τις εκλογές. Οι πρώτες δημοσκοπήσεις που διεξήχθησαν, αφότου ανακοινώθηκαν οι εκλογές, δείχνουν μια σημαντική διάβρωση της δημοτικότητας του Τσίπρα και της διαφοράς μεταξύ ΣΥΡΙΖΑ και Νέας Δημοκρατίας. Ο ΣΥΡΙΖΑ χάνει υποστήριξη τόσο από τα αριστερά του, αφού εγκαταλείφθηκε από τους ψηφοφόρους που τον κατηγορούν για το γεγονός ότι συνθηκολόγησε, και από τα δεξιά του, όπου οι ψηφοφόροι τον κατηγορούν γιατί δεν συνθηκολόγησε αρκετά νωρίς. Φαίνεται πλέον απίθανο ότι θα κερδίσει αρκετές ψήφους για να σχηματίσει μια δική του κυβέρνηση, κάτι που θα τον αναγκάσει να σχηματίσει κυβέρνηση συνασπισμού. Με τους σκληρά δεξιούς εταίρους του συνασπισμού του, τους Ανεξάρτητους Έλληνες, να αγωνίζονται για να περάσουν το όριο του 3% που είναι απαραίτητο για να αποκτήσουν κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, ο Τσίπρας μπορεί να χρειαστεί να συμμαχήσει με την φιλοευρωπαϊκή αντιπολίτευση. Όποια και αν είναι η περίπτωση, η νέα κυβέρνηση θα πρέπει να ξεπεράσει ένα ή ενδεχομένως και δύο χρόνια μεγάλου οικονομικού πόνου, μια σημαντική πρόκληση ακόμη και για έναν έμπειρο πολιτικό.

Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Οπότε, πώς μπορεί η Ελλάδα να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του μέλλοντος;

Υπάρχουν τρεις πιθανές διαδρομές. Στην πρώτη και πιο αισιόδοξη, ο Τσίπρας (υποθέτοντας ότι έρχεται πρώτος) αποφασίζει να πάρει το πακέτο διάσωσης, καταφέρνει να ξεπεράσει τις πολιτικές επιπτώσεις του οικονομικού πόνου, υλοποιεί διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που παράγουν θετικά οικονομικά αποτελέσματα, και καταφέρνει να αντιστρέψει την πορεία της Ελλάδας, κερδίζοντας έτσι την διαρκή εκτίμηση του ελληνικού λαού. Στην δεύτερη, διστάζει και χρονοτριβεί, υποφέρει από τη δημόσια κατακραυγή για την οικονομική καταστροφή που προκάλεσε, και τελικά χάνει τόσο την εύνοια όσο και την εξουσία, υφιστάμενος μια πολιτική ταπείνωση εν μέσω επίμονης οικονομικής στασιμότητας. Εάν, από την άλλη πλευρά, αποτύχει να έρθει πρώτος, θα έχει αποτύχει πολύ νωρίτερα από ό, τι είχαν φανταστεί ακόμη και οι πιο αφοσιωμένοι επικριτές του.

Τρία ζητήματα -η δημοσιονομική προσαρμογή («λιτότητα»), το χρέος και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις- θα είναι το κλειδί για τον καθορισμό του τρόπου που η Ελλάδα θα προχωρήσει στο εγγύς μέλλον. Κατ' αρχήν, οι παρατηρητές πρέπει να κατανοήσουν γιατί η τρόικα είναι τόσο πρόθυμη να επιβάλει τέτοιους σκληρούς και επώδυνους δημοσιονομικούς στόχους. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι αυτό συμβαίνει επειδή οι Γερμανοί έχουν μια ηθική αποστροφή για τα ελλείμματα, ακόμα και όταν μπορεί να είναι οικονομικά αναγκαία ελλείμματα, όπως ισχυρίζονται οι κεϋνσιανοί οικονομολόγοι. Είναι δίκαιο να πούμε ότι οι δημοσιονομικοί στόχοι που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα ήταν σκληροί, πολύ πιο σκληροί από ό, τι οποιαδήποτε κυβέρνηση με τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσει τα δικά της ελλείμματα θα επέλεγε ποτέ. Ωστόσο, υπάρχουν δύο πράγματα που πρέπει να υπάρχουν κατά νου. Πρώτον, η ελληνική κυβέρνηση είχε αποβληθεί από τις κεφαλαιαγορές και δεν είχε την ικανότητα να αναχρηματοδοτήσει το χρέος της. Γεγονός είναι ότι μόνο η εφαρμογή ενός σκληρού και επώδυνου προγράμματος δημοσιονομικής εξυγίανσης μπορεί να πείσει τις αγορές αυτές να αρχίσουν να δανείζουν και πάλι την Ελλάδα. Φυσικά, η Ελλάδα θα μπορούσε να χρεοκοπήσει, αλλά όπως είδαμε, η αθέτηση χρέους, ενώ κάποιος είναι μέλος μιας νομισματικής ένωσης όπως η ευρωζώνη, είναι εξαιρετικά δαπανηρή. Δεύτερον, έως ότου η Ελλάδα είναι σε θέση να αποκτήσει πρόσβαση στις αγορές κεφαλαίων, η μόνη χρηματοδότησή της θα προέρχεται από μια ένωση που αποτελείται από 18 άλλες κυβερνήσεις, η καθεμιά από τις οποίες είναι υπόλογη στους δικούς της φορολογούμενους. Με άλλα λόγια, το θεσμικό στήσιμο της ευρωζώνης απηχεί γερμανικές ιδεολογικές τάσεις.

Ένα συναφές ζήτημα είναι το κατά πόσον η επιβολή της λιτότητας είναι οικονομικά αυτοκαταστροφική και πολιτικά επαχθής, όπως υποστηρίζεται συχνά. Η θλιβερή επίδοση της

Ελλάδας από τότε που διασώθηκε για πρώτη φορά το 2010, φαίνεται να είναι αδιαμφισβήτητη απόδειξη γι' αυτό το επιχείρημα. Αλλά υπάρχουν παράγοντες σύγχυσης εδώ: Η Ελλάδα εφάρμοσε ανεπαρκώς ή και καθόλου πολλά από τα μέτρα στα οποία συμφώνησε, και η απόδοσή της είχε επανειλημμένα πληγεί από την αβεβαιότητα που προκαλείται από την προοπτική ενός καταστροφικού Gexit, καθώς και από την αστάθεια που προκλήθηκε από τις επαναλαμβανόμενες εκλογές. Κατά τη σύγκριση των επιδόσεων της Ελλάδας με εκείνες των άλλων κρατών-μελών που πήραν το ίδιο πικρό φάρμακο, ξεχωρίζει η άθλια απόδοση της Ελλάδας. Όσο για την πολιτική δυσκολία, αρκεί να επισημάνω την απίστευτα μεγάλη κοινοβουλευτική πλειοψηφία που υποστήριξε το τρίτο πακέτο διάσωσης. Φυσικά, η Ελλάδα αντιμετωπίζει περιορισμούς, αλλά οι περιορισμοί καθορίζουν τη σφαίρα του τι είναι εφικτό και τι δεν είναι.

Μεταξύ σχολιαστών και ειδημόνων, το ζήτημα του χρέους έχει προσελκύσει την μερίδα του λέοντος της προσοχής. Πράγματι, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είναι πολύ ανήσυχο για την βιωσιμότητα ενός τέτοιου υψηλού συσσωρευμένου χρέους, και διαφωνούσε για το θέμα αυτό με τους δύο άλλους εταίρους του στην τρόικα: Την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Παρ' όλα αυτά, το χρέος είναι λίγο παραπλανητικό. Το ελληνικό χρέος είναι ασυνήθιστο στο ότι είναι κατά κύριο λόγο βρίσκεται στην κατοχή των άλλων κρατών-μελών της ευρωζώνης (μαζί με το ΔΝΤ και την ΕΚΤ) και όχι σε ιδιώτες επενδυτές. Όπως ήδη αναφέρθηκε, μια ρητή αναδιάρθρωση του χρέους είναι πολιτικά δύσκολο να επιτευχθεί. Παρ' όλα αυτά, η εξυπηρέτηση του χρέους είναι λιγότερο δαπανηρή για την Ελλάδα από ό, τι δείχνει το μέγεθός του, επειδή η πραγματική τρέχουσα αξία του είναι πολύ χαμηλότερη, και φέρει μεγάλες διάρκειες και χαμηλά επιτόκια. Είναι πολύ πιθανό ότι το επιτόκιο θα μειωθεί περαιτέρω στο μέλλον και οι λήξεις [των δόσεων] θα παραταθούν. Με άλλα λόγια, η ευνοϊκή αναχρηματοδότηση είναι μια πιο εύλογη διαδρομή για την αναδιάρθρωση του χρέους από όσο ένα ξεκάθαρο κούρεμα, ένα σημείο που ξέφυγε από εκείνους που συνηθίζουν να κοιτάζουν παραδοσιακούς τύπους δημόσιου χρέους.

Τέλος, όπως υποστήριξε ο καθηγητής του Χάρβαρντ Ricardo Hausmann [23], οι άθλιες οικονομικές επιδόσεις της Ελλάδας μετά το 2009, οι οποίες ήταν πολύ χειρότερες από εκείνες της Κύπρου, της Ιρλανδίας ή της Πορτογαλίας, λίγο έχουν να κάνουν με την υπερβολική επιβάρυνση του χρέους της και περισσότερο με τις στρεβλώσεις που επηρεάζουν την ελληνική οικονομία: Η Ελλάδα παράγει πολύ λίγα από αυτά που θέλει να καταναλώσει ο κόσμος. Το συμπέρασμα είναι ότι χρειάζεται να αναπτύξει τις παραγωγικές της ικανότητες αν

θέλει να αναπτυχθεί, και αυτό απαιτεί έναν σωστό συνδυασμό διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που θα εφαρμοστούν με αποτελεσματικό τρόπο. Το αν η Ελλάδα καταφέρει μια τέτοια μεταρρύθμιση μένει να το δούμε, αλλά είναι όλο και πιο απίθανο ότι κάτι τέτοιο θα αποτελέσει την μάχη του Τσίπρα.

ΕΞ ΟΡΙΣΜΟΥ

Πολλοί σχολιαστές επιτέθηκαν κατά της ευρωζώνης για τις πολιτικές προτιμήσεις της και τη σκληρή διαπραγματευτική τακτική της. Ο οικονομολόγος Paul Krugman, για παράδειγμα, στηλίτευσε τους ηγέτες της Ευρώπης για την προθυμία τους «να ταπεινώσουν όποιον αμφισβητεί τις απαιτήσεις για λιτότητα χωρίς τέλος [24]» και υποστήριξε ότι «Εάν η Ευρώπη όπως είναι οργανωμένη μπορεί να μετατρέψει μεσαίου μεγέθους δημοσιονομικές αδυναμίες σε αυτό το είδος του εφιάλτη, το σύστημα είναι ουσιαστικά μη λειτουργικό [25]». Ομοίως, πολλοί σχολιαστές υποστηρίζουν ότι ο τρόπος που η ευρωζώνη αντιμετώπισε την Ελλάδα αποτελούσε μια ήττα τόσο για την δημοκρατία όσο και για το σχέδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Πράγματι, ένα δημοφιλές hashtag στο Twitter κατά τη διάρκεια των μεθυστικών ημερών του Ιουλίου ήταν itsacoup (δηλαδή, είναι πραξικόπημα).

Οι επικρίσεις αυτές παραβλέπουν ορισμένες βασικές πτυχές του ευρωπαϊκού σχεδίου και του κοινού νομίσματος. Κατ' αρχάς, η ευρωζώνη δεν είναι ένα κράτος, πόσο μάλλον μια δημοκρατία, αλλά μια ένωση δημοκρατικών κρατών που έχουν επιλέξει να θυσιάσουν ένα σημαντικό μέρος της κυριαρχίας τους υπέρ ενός κοινού σχεδίου. Σε μια τέτοια ένωση, μονομερείς αποφάσεις σε εθνικό επίπεδο, ανεξάρτητα του πόσο δημοκρατικά έχουν ληφθεί, δεν μπορεί να προσδιορίσουν τις αποφάσεις πολιτικής σε επίπεδο Ένωσης. Αυτό δεν είναι για να πούμε ότι η ελληνική κρίση δεν αποκάλυψε μείζονα ζητήματα δημοκρατικής νομιμότητας στην ΕΕ. Το έκανε. Ωστόσο, αυτά είναι θέματα θεσμικού σχεδιασμού και όχι πολιτικής ηγεσίας, και για όσο διάστημα το επίπεδο λήψης αποφάσεων δεν συμπίπτει με το επίπεδο της μαζικής δημοκρατικής διαβούλευσης, τα θέματα αυτά θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν. Θα ξεπεραστούν μόνο όταν η δημοκρατία αναδυθεί σε επίπεδο Ένωσης - δηλαδή, όταν η Ένωση μετατραπεί σε κάτι που θα υπερβαίνει τα κράτη-μέλη της. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα παραμένει πιθανό, αλλά είναι απίθανο στο εγγύς μέλλον. Μήπως αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι καταδικασμένη;

Όχι απαραίτητα. Παραδόξως, αυτή η κρίση έχει ενισχύσει [26] το ευρώ, αναγκάζοντας τόσο τους Γερμανούς συντηρητικούς όσο και τους αριστερούς της Νότιας Ευρώπης να συγκλίνουν στο δεύτερο πιο προτιμώμενο αποτέλεσμα της πολιτικής τους, ήτοι μια ευρωζώνη με αυστηρές προϋποθέσεις μεταφοράς χρημάτων. Πράγματι, αυτό που κρατά ενωμένη την ευρωζώνη είναι λιγότερο η θετική πίστη στο περιεχόμενο του σχεδίου ολοκλήρωσης και περισσότερο η συνειδητοποίηση ότι το κόστος της μονομερούς αποστασίας και της συλλογικής αποτυχίας είναι πιθανώς τεράστιο. Επιπλέον, η ελληνική κρίση έφερε στην επιφάνεια αναλαμπές ενός αναδυόμενου ευρωπαϊκού δήμου. Εκατοντάδες μέσα ενημέρωσης προσέφεραν στενή κάλυψη και σχολιασμό των γεγονότων, και χιλιάδες πολίτες από όλη την Ευρώπη συμμετείχαν σε μια έντονη συζήτηση που διέσχισε τα εθνικά σύνορα. Στο αποκορύφωμα της κρίσης, στις 8 Ιουλίου, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο χαρακτηρίστηκε από μια σημαντική σύνοδο [3], στην οποία ο Τσίπρας κάθισε για μια ζωνρή συζήτηση με τους Ευρωπαίους κοινοβουλευτικούς ηγέτες για την ίδια τη φύση και το περιεχόμενο του ευρωπαϊκού εγχειρήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι, αυτή η συζήτηση πρότεινε ότι το κύριο πολιτικό ρήγμα στην Ευρώπη ξεπέρασε τον άξονα του δεξιά-αριστερά: Οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές του Τσίπρα βρέθηκαν όχι μόνο μεταξύ της ριζοσπαστικής αριστεράς, αλλά επίσης, και κυρίως, μέσα στην άκρα δεξιά, ανάμεσα στους ομοίους της Marine Le Pen και του Nigel Farage. Φυσικά, οι παρατηρητές έχουν την τάση να επικεντρώνονται στην έλλειψη ενός θετικού οράματος και στην επικράτηση της πολιτικής οξύτητας. Ωστόσο, κανείς δεν πρέπει να αγνοήσει το γεγονός ότι οι νέες πολιτικές οντότητες σπάνια σφυρηλατούνται εν τη απουσία συγκρούσεων.

Πράγματι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο τρόπος με τον οποίο τα μέρη ήρθαν σε αυτή τη συναίνεση είναι ακριβώς το πώς το σχέδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σχεδιάστηκε εξ αρχής. Στο κάτω-κάτω, η αυθόρμητη και αγόγγυστη μεταφορά εξουσίας από εθνικές σε υπερεθνικές οντότητες είναι πολιτικά απίθανη. Στο παρελθόν, τέτοιες μεταφορές εξουσίας συνήθως συνέβαιναν σχεδόν αποκλειστικά μέσω πολέμων και βίας. Το γεγονός ότι στην Ευρώπη σήμερα διευθετήθηκαν μέσω μη βίαιων συγκρούσεων, δηλαδή μέσα από πολιτικές κρίσεις και σκληρές διαπραγματεύσεις, θα πρέπει να θεωρηθεί ως απόδειξη ότι το ευρωπαϊκό σχέδιο λειτουργεί, δεν είναι αποτυχία. Το εάν πρόκειται τελικά να πετύχει είναι ένα ανοικτό ζήτημα, αλλά πολιτικά πειράματα στην κλίμακα και την τόλμη του ευρωπαϊκού [πειράματος] είναι πάντα γεμάτα με σημαντικό ρίσκο.

Σύνδεσμοι:

- [1] <http://www.wsj.com/articles/how-greece-and-germany-brought-europes-long-...>
- [2] <https://www.foreignaffairs.com/articles/greece/2015-01-25/so-long-austerity>
- [3] <http://www.nytimes.com/live/greek-debt-crisis-live-updates/tsipras-tells...>
- [4] <https://www.foreignaffairs.com/articles/greece/2015-03-02/syrizas-about-...>
- [5] <http://bruxelles.blogs.liberation.fr/2015/08/24/alexis-tsipras-bon-polit...>
- [6] <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/06/wired-up-tax-snoopers-could...>
- [7] <http://www.newyorker.com/magazine/2015/08/03/the-greek-warrior>
- [8] <http://www.gettyimages.com/galleries/events/yanis-varoufakis-paris-match...>
- [9] <http://www.ekathimerini.com/197219/article/ekathimerini/news/varoufakis-...>
- [10] <http://uk.reuters.com/article/2015/04/28/uk-eurozone-greece-varoufakis-i...>
- [11] <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3110898/Greek-left-vent...>
- [12] <https://euobserver.com/news/129332>
- [13] <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/07/05/why-the-gr...>
- [14] <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/greece-crisis-alexis-tsip...>
- [15] <http://www.wsj.com/articles/some-greek-banks-to-open-for-pensioners-1435...>
- [16] <http://www.newstatesman.com/world-affairs/2015/07/exclusive-yanis-varouf...>
- [17] <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/2a0a1d94-3201-11e5-8873-775ba7c2ea3d.html...>
- [18] <http://www.theguardian.com/world/live/2015/jul/07/greek-debt-crisis-alex...>
- [19] <http://heardineurope.blogactiv.eu/2015/07/20/schauble-was-ready-to-give-...>
- [20] <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/22/varoufakis-brands-alexis-ts...>
- [21] <http://www.reuters.com/article/2015/08/21/us-eurozone-greece-resignation...>
- [22] <http://mobile.reuters.com/article/idUSKCN0PU0RU20150720?irpc=932>
- [23] <http://www.project-syndicate.org/commentary/greece-export-problem-by-ric...>
- [24] <http://www.nytimes.com/2015/07/03/opinion/paul-krugman-europes-many-disa...>
- [25] <http://krugman.blogs.nytimes.com/2015/06/29/the-awesome-gratuitousness-o...>
- [26] <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2015/07/23/intentionally-or-otherwise-...>

Δημοσιευμένο στο Foreign Affairs, The Hellenic Edition στις 16-09-2015